

СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОГО ВИШУ

Сергій СОБКО, Наталія ДАРЗИНСЬКА (Кіровоград, Україна)

Постановка проблеми. Формування всебічно розвиненої особистості учителя, який поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту й фізичне вдосконалення належить вищій школі. Вища педагогічна школа, як соціальний інститут, виконує функцію освіти, виховання й професійної

підготовки вчителя та знаходиться у процесі постійного оновлення й удосконалення, згідно з вимогами сучасності. У цих умовах фізичне самовиховання повинно виступати як засіб оптимізації навчально-виховного процесу у виші, адже воно сприяє підвищенню розумової працездатності, активізації професійної підготовки, формуванню здорового способу життя й фізичної досконалості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Достатньо уваги приділено у науковій, методичній та спеціальній літературі з проблем самовиховання загалом (Арет А. Я., Донцов І. А., Бодалев А. А., Карпенчук С. Г., Ситін Г. М.). Ґрунтовні праці щодо виховання і самовиховання написані Ковальовим С. М., Сухомлинським В. О. Проблема самовиховання як фактору становлення особистості присвячено праці Каптерева П. Ф., як засобу індивідуалізації виховної роботи – Сметанського М. І.; педагогічні умови організації самовиховання студентської молоді розглянуто в роботі Калініченко А. А.. Фізичне самовиховання школярів, як важливий результат процесу виховання, досліджено в роботах М. Я. Віленського та Р. С. Сафіна. Ми проаналізували роботу М. Я. Віленського і В. А. Беляєвої, в якій достатньо ґрунтовно викладені психолого-педагогічні й організаційні основи фізичного самовиховання студентів як важливої складової процесу формування особистості майбутнього вчителя. Але, слід зазначити, що робота датується 1985 роком, коли настанова на формування потреби служити суспільству, колективу, ідейність і слідування партійним інтересам уособлювали в собі навчально-виховний процес у вишах.

Як зазначає Аляб'єва Н. В.: “Фізичне самовиховання завжди зумовлене двома основними факторами: з одного боку, навчально-виховним процесом з фізичного виховання й умовами життя, а з другого – діалектикою внутрішнього розвитку духовного життя студентів” [1: 191].

Наукове висвітлення указаної проблеми зумовлює вирішення наступних завдань:

- 1) аналіз навчально-виховного процесу з фізичного виховання у педагогічних вишах;
- 2) визначення рівня розвитку самовиховання студентської молоді;
- 3) впровадження у практику програми фізичного самовиховання студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Зміни, що відбулись і відбуваються в Україні, суттєво відобразились на культурній сфері, зумовили реформування системи освіти. Зокрема, це стосується й галузі фізичного виховання та спорту. Так, наказом Міністерства освіти і науки України від 25.11.2014 р. № 1392 із метою приведення нормативної бази вищої освіти у відповідність до закону України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII “Про вищу освіту” скасовано наказ від 09.07.2009 р. № 642 “Про організацію вивчення дисциплін за вільним вибором студента”, де навчальні заняття з фізичного виховання для студентів 1-2 курсів проходили в обсязі чотирьох годин на тиждень як позакредитна дисципліна. Для студентів старших курсів передбачались секційні заняття.

Таким чином, докорінно змінилося соціальне замовлення на спеціалістів вузівського рівня. Фахівці упевнені, що фізичне виховання у вузі потребує переосмислення [4]. Проаналізувавши підходи щодо перспектив розвитку фізичного виховання студентів й проблем, що передують цьому процесу, ми вирішили зупинитися, на наш погляд, на найголовніших, висвітлених Приходьком В. В.

По-перше, штучно утримується застаріла практика вузівського фізичного виховання, що не формує запит, суттєво гальмує проведення і використання результатів, важливих наукових досягнень по принципово новим і важливим аспектам фізичного виховання студентів. Наприклад, це напрями становлення студентів як суб'єктів діяльності збереження власного здоров'я; розробки нових систем оцінки успішності, що враховують не лише моторну діяльність, але й освітні компоненти фізичного виховання; оцінки результативності діяльності викладачів фізичного виховання в процесі індивідуально-орієнтованих занять зі студентами тощо.

По-друге, фізичне виховання не орієнтоване на формування компетенцій, важливих для самостійного управління випускниками станом свого здоров'я в різних ситуаціях їх життєдіяльності (зміна професії, умови напруженого робочого дня та тижня, високі пікові психоемоційні навантаження тощо). Побудоване за аналогією зі шкільним, і цілком спрямоване на розвиток фізичних якостей й формування заздалегідь передбачених рухових якостей і навичок, фізичне виховання студентів випадає із загального контексту діяльності вищої школи.

По-третє, випускники вузів протягом двох-трьох років втрачають рівень розвитку основних фізичних якостей, що утримувався в ході занять з фізичного виховання під час навчання. Отже, заняття від дитячого садка до вузу включно несуть свій розвиваючий і оздоровчий ефект тільки в період перебування молодих людей в цих освітніх закладах.

По-четверте, в цьому контексті втрачається, а не збагачується, авторитет вузівської дисципліни “Фізичне виховання”, відповідних кафедр і викладачів.

По-п'яте, фізичному вихованню не знаходиться очевидного й зрозумілого місця в системі заходів по формуванню конкурентоспроможних випускників вищої школи [6].

У процесі фізичного виховання, як і в інших видах виховання, необхідна свідомо активність студента у вирішенні освітньо-виховних задач. Вищою ланкою цієї активності виступає самосвідомість і самовиховання, коли студент є одночасно і об'єктом, і активним суб'єктом

виховання. В даних умовах необхідним стає мобілізація зусиль самих студентів на формування суспільно-значущих якостей своєї особистості, на включення у фізичне самовиховання [1].

Фізичне виховання й фізичне самовиховання знаходяться у тісному взаємозв'язку. Щоб виховати себе, потрібно, перш за все, пізнати самого себе. Для цього необхідна спеціальна самоосвіта, тобто самостійне придбання знань про людський організм, закономірності його функціонування, індивідуальні особливості рухової діяльності, форми та зміст фізичних вправ.

Фізичне самовиховання формується з великої кількості складових шляхом оцінювання особистістю самої себе в процесі різних проявів. Людині притаманно оцінювати в цілому свою діяльність, свої окремі дії та вчинки. Занижена самооцінка частіше всього сприяє появі і розвитку таких рис особистості, як невпевненість в собі, безініціативність. Об'єктивна самооцінка зумовлює критичне відношення до себе, співвідношення своїх можливостей і дій. В свою чергу, активність безпосередньо залежить від характеру, змісту й сили мотивів, які збуджують студентів до дій, вчинків, діяльності.

Процес фізичного самовиховання, по своїй сутності, базується на наступних принципах: самостійність, прозорість сприйняття матеріалу, що вивчається, його усвідомлення, міцність закріплення, послідовність, доступність, застосування знань на практиці, перетворення знань у переконання, дії.

Прагнення до фізичного самовиховання у студентів пов'язане з їхніми віковими особливостями – усвідомленням свого фізичного розвитку й фізичної підготовленості, функціонального стану організму та його адаптаційних можливостей. Таким чином, потреба у фізичному самовихованні викликається правильно поставленим фізичним вихованням, наявністю вольового напруження, прагненням до високого рівня розвитку свідомості й самосвідомості [1].

Основними методами вивчення рівня розвитку самовиховання є: спостереження, бесіда, анкетування, взаємні й незалежні характеристики; аналіз документації (навчальні журнали, протоколи змагань, медичні картки тощо). Співставлення даних, отриманих різними методами, забезпечує більш глибокий і точний аналіз зібраних матеріалів, дозволяє більш ефективно планувати роботу по організації фізичного самовиховання студентів [3].

Дослідження здійснювалося поетапно протягом 2012-2014 років на кафедрі фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка із залученням студентів денної форми навчання I і II курсів неспеціальних факультетів, кількість яких становила 1139 осіб.

Головними методами визначення рівня розвитку самовиховання студентської молоді були обрані: на першому курсі – анкетування (анкета першокурсника), метод експертних оцінок; на другому, після запропонованої покрокової програми першого року навчання – аналіз документації (журнали обліку й участь у змаганнях), метод експертних оцінок.

Для визначення рівнів розвитку фізичного самовиховання студентської молоді були залучені експерти – викладачі кафедри (n=12). Вони, згідно з запропонованою Віленським М. Я. і Беляєвою В. А. [3] характеристикою рівнів розвитку фізичного самовиховання студентської молоді (таблиця 1), визначали його в кінці I семестру у студентів I курсів.

Таблиця 1.

Характеристика рівнів розвитку
фізичного самовиховання студентської молоді
(за Віленським М. Я. і Беляєвою В. А.)

Фізичне самовиховання		
Систематичне (високий рівень)	Періодичне (середній рівень)	Ситуативне (низький рівень)
студент свідомо, цілеспрямовано й постійно займається фізичними вправами, процеси самовиховання й виховання взаємодіють	студент свідомо, цілеспрямовано, але не постійно займається фізичними вправами (допускаються невеликі перерви між заняттями), при цьому обидва процеси взаємодіють у вирішальному напрямку (всебічний розвиток і зміцнення здоров'я)	студент свідомо, але епізодично і нецілеспрямовано використовує фізичні вправи в цілях самовдосконалення, причому обидва процеси взаємодіють частково

На основі отриманих методом анкетування даних розроблялася програма, згідно з якою проводилась організація фізичного самовиховання студентів.

На першому етапі для формування суспільно-значущих мотивів здійснювалась психолого-педагогічна підготовка студентів I курсів. Для цього використовувались лекції, колективні й індивідуальні бесіди, агітація їх до занять старшокурсниками.

На другому етапі організації самовиховання під керівництвом викладачів студенти навчались методиці даного процесу і залучались до практичної діяльності. З цією метою вони глибше ознайомились із методами: самоспостереження, порівняння себе з іншими, самоаналізу і самооцінки фізичного стану і фізичних якостей.

Щоб прагнення студентів до фізичного самовдосконалення втілити в діяльність, вони навчались прийомам роботи над собою і знайомились з правилами їх використання.

З метою ефективного використання методу самоконтролю студентам пропонувалось ведення щоденника, що дозволяло вдосконалювати методику самоконтролю й стимулювало використання інших прийомів роботи над собою.

По мірі того, як студенти оволодівали методами самопізнання і самоуправління, вони починали планувати свою діяльність в області фізичного самопізнання, складаючи особисті плани і програми роботи над собою. У цьому їм надавалась допомога викладачів у формі порад, консультацій, рекомендацій тощо.

Визначення експертами рівня розвитку фізичного самовиховання студентів в кінці експерименту (кінець IV семестру) дозволяє констатувати їх прогресивний рух за рівнями протягом досліджуваного періоду (таблиця 2).

Як видно із табл. 2., після впровадження у практику роботи програми з фізичного самовиховання студентської молоді рівень студентів II курсу мав тенденцію до покращення, про що свідчать результати експертних оцінок.

Перевірка ефективності запровадженої програми з фізичного самовиховання студентів проводилась за хі-квадратом (багатопільна таблиця) [5] при $\chi^2_{\text{спост.}} > \chi^2_{\text{крит.}}$ ($6,05 > 5,99$). Таким чином, підтверджена достовірність відмінностей між рівнями розвитку фізичного самовиховання студентів I та II курсів, а відтак, доведена ефективність управління фізичним самовихованням студентської молоді у навчально-виховному процесі педагогічного вишу.

Таблиця 2

Фізичне самовиховання студентської молоді

Курси	Рівні (n)		
	високий	середній	низький
I	128	451	82
II	145	460	56

Висновки. 1. Фізичне виховання, як і система виховання в цілому, сьогодні відмовилось від ідеалів, сформованих у радянський період розвитку, але поки не напрацювало нових, адекватних вимогам нинішнього і майбутнього етапів розвитку суспільства. Очевидно, що процес фізичного виховання у вишах потребує суттєвої реорганізації, де фізична досконалість не буде розглядатись як відповідний вимогам життєдіяльності стан людини з кількісними характеристиками статистичних норм фізичного розвитку населення.

2. Фізичне самовиховання є однією з умов виховання студентської молоді. Воно має місце тільки тоді, коли суб'єкт виховання перетворює себе свідомо в активний об'єкт виховання, ставить перед собою конкретні цілі і задачі, обирає шляхи їх перетворення в життя й починає цілеспрямовано працювати над своїм фізичним удосконаленням.

Головним механізмом залучення студентів до активних занять фізичною культурою та спортом є явище інтеріоризації (перехід від зовнішнього у внутрішнє). Як зазначає академік І. Д. Бех: "Нові виховні методи мають ґрунтуватися не на механізмі зовнішнього підкріплення (заохоченні і покаранні), а на рефлексивно-вольових механізмах [...], що апелюють, передусім, до самосвідомості та до свідомого творчого ставлення людини до норм і цінностей" [2: 128]. Виходячи з цього, студентам належить важлива роль у зміцненні фізичного здоров'я, підвищенні мотивації до занять з фізичного виховання, визначенні напрямку у виборі рухової активності в процесі навчання, з урахуванням специфіки подальшої професійної діяльності [7].

3. Упроваджена програма спеціальної організації процесу фізичного самовиховання студентів, що формує прагнення до нього, створюючи сприятливі умови для застосування та розвитку фізичних якостей, які сприяють всебічному фізичному розвитку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у проведенні лонгитудинального дослідження для визначення і покращення рівня фізичного самовиховання студентів старших курсів у навчально-виховному процесі педагогічного вишу.

БІБЛЮГРАФІЯ

1. Алябьева Н.В. Физическое самовоспитание студентов специальной медицинской группы / Н. В. Алябьева // Физическая культура в процессе обучения и профессиональной подготовки будущего учителя: сборник научных трудов. – М.: МГПИ им. В. И. Ленина, 1983. – С. 83 – 92.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех: . – К.: Либідь, 2008. – 848 с.: іл. ISBN 978-966-06-0490-2.
3. Виленский М. Я., Беляева В. А. Физическая культура в самовоспитании личности будущего учителя: Учебное пособие / М. Я. Виленский, В. А. Беляева; под общей редакцией Сластенина В. А. – М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1985. – 60 с.
4. Карпюк І. Соціально-педагогічний аналіз системи фізичного виховання у вищому навчальному закладі / Ірина Карпюк // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць у галузі фізичної культури та спорту. Вип. 10: У 4-х т. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2006. – Т.3. – С. 62 – 67.
5. Петров П. К. Физическая культура: Курсовые и выпускные квалификационные работы / Павел Карпович Петров. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002. – 112 с. – (Б-ка студента).
6. Приходько В. В. Ретроспектива физического воспитания студентов и перспектива его развития / В. В. Приходько // Теорія і практика фізичного виховання: за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції “Здоров'я і освіта: проблеми та перспективи”. – Донецьк, ДонНУ. – 2008. – № 1. – С. 101 – 107.
7. Собко С. Фізично-оздоровча активність як показник самовдосконалення студентської молоді / С. Собко, Н. Собко // Наукові записки.– Випуск 134. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2014 – С. 209 – 212.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Собко Сергій Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: активність студентської молоді, теоретико-методичні основи функціонування та розвитку футболу.

Дарзинська Наталія Олександрівна – старший викладач кафедри фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: вплив засобів баскетболу на гармонійний розвиток студентської молоді.